

דיווח על הכנס שנערך להשקת המהדורה העברית של הפדרליסט.

גלובס, 28 בדצמבר 2001

מסר אינטלקטואלי / עו"ד צבי נח

אסופת כתבי "הפדרליסט" (בתוספת המבוא שנכתב לספר) מהווה מסמך רב-עוצמה, המחייב את הקורא בחובה המענגת לעיין ולחזור ולעיין בו.

ביום ראשון השבוע נערך במרכז שלם אירוע השקה לרגל הוצאתו לאור של הספר "הפדרליסט", המלווה בהקדמה מקיפה ומאירת עיניים של פרופ' גביזון ואלן שפירא. לאירוע הגיעו מוזמנים רבים. נשאו דברים פרופ' רות גביזון, פרופ' ירון אזרחי, מר אייל נווה וד"ר עוזי ארד. השיח החוקתי בישראל תופס תאוצה (ראו הדיונים המקיפים הנערכים במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה ובמסגרות נוספות). הרבה מכך הודות לפסיקותיו "החוקתיות" של בית המשפט העליון בראשות הנשיא אהרן ברק, שדרבנו את הדיונים בדבר נחיצותה של חוקה למדינת ישראל.

אט-אט מחלחלת בציבור ההכרה בדבר נחיצותה של חוקה, שתושג לאחר גיבושה של הסכמה רחבת היקף, מחד גיסא, לא כגזירה כפויה, אלא בדרך המקדימה ויוצרת אווירה של כדאיות בהשגת הסכמה בין קבוצות שכרגיל אינן מסכימות ביניהן; מאידך גיסא, לא באמצעות הצעות פופוליסטיות ובלתי מקצועניות בדומה לאלו הנזרקות בימים אלו לחלל האוויר.

מבחינה זו, תרגומם לעברית של כתבי "הפדרליסט" מהווים מעשה בעיתו. על התרגום העכשווי ראוי אהרון אמיר לשבח. דברי המבוא המעמיקים משרטטים קווים להקשרים ההיסטוריים, החברתיים והמשפטיים שבמסגרתם כוננו בני הלאום האמריקאי בהתהוות את חוקתם, שהינה הוותיקה בחוקות המוכרות כיום, ובסך הכול גם האיתנה בהם.

הפדרליסט הינו קיבוץ של 85 מאמרים שפורסמו בשנים 1788 – 1787 ע"י שלושה מדינאים אמריקאניים – אלכסנדר המילטון, גיימס מדיוסון וג'ון גיי. המאמרים פורסמו בעיתונות הניו-יורקית, בסמוך-לאחר הכרזת העצמאות ותוך כדי המאבק שהתנהל בין נציגי 13 המדינות דאז בארה"ב על אשרורה של חוקה.

עד היום, בבואם לפרש את החוקה, נזקקים בתי המשפט בארה"ב למסמכי "הפדרליסט". אין צריך לומר שהמציאות שאפפה את קבלתה של החוקה האמריקנית, והנסיבות בהן היא התקבלה, שונות מאלו השוררות בישראל של ימינו. ובכל זאת, מדובר באגד של מסמכים רלוונטיים (בשינויים המחייבים) גם למציאות הישראלית העכשווית.

ייחודה של החוקה האמריקנית ניכר בקביעתם של המוסדות המרכזיים בארה"ב ושל מערכת הריסונים והבלמים ההדדיים ביניהם. יצירת קונפליקט שלטוני מובנה וניגודים מכוונים, כהגדרתו של אייל נווה, כחלק אינטגרלי של תפיסת מערכת הבלמים והאיזונים הראויה.

(לא למותר להזכיר בהקשר זה, כי מאז כינונה של החוקה האמריקאית, הוכנסו בה תיקונים מהותיים, 16 בשה"כ).

המבנה החוקתי האמריקני מבחין היטב בין הפוליטיקה החוקתית לבין הפוליטיקה הרגילה. בישראל, כידוע, מנהל בית הנבחרים פוליטיקה רגילה. עובדה זו מובילה את פרופ' גביזון למסקנה, לפיה "הכנסת עצמה אינה יכולה להיות הגוף המנסח את החוקה". קביעה זו אינה חדשה עימנו, שהרי כוונת היסוד הייתה שחוקת ישראל (אוסף חוקי היסוד) תכונן ע"י האסיפה המכוננת, כהבחנה מכנסת ישראל בתפקידה הרגיל (וראו בהרחבה את עמדתו מאירת העיניים של השופט מישאל חשין, בפרשת בנק המזרחי).

החברה הישראלית מתאפיינת כהטרונגית ושסועה. גם האומה האמריקנית הייתה כזו בשלהי המאה השמונה-עשרה. דווקא בחברות דומות נדרש דו-שיח ישיר ופתוח בין הקבוצות השונות ובין האינטרסים השונים שמייצגת כל קבוצה, ולא חוקה כפויה.

מציאתו של מכנה משותף שיאחד סביבו את כלל האינטרסים אינה משימה קלה, אך לבטח לא בלתי אפשרית (הדגמה לכך ניתנה על ידינו בסקירה של כינוס השישי של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שנערך בסוף השבוע שעבר), כך, לדוגמא, מערכת האיזונים – האנכית והאופקית – של בית המשפט העליון דהיום אינה נתפסת כמאוזנת בקרב חלק מהאוכלוסייה בישראל. הדרך איננה "האשמתה" של קבוצה זו או אחרת מקרב הציבור הישראלי בחוסר ציות למוסדות השלטון, או באי הכרה בסמכות הדין או בסמכותם של בתי המשפט.

מטבע הדברים, קבוצה שחשה כמי שלא שותפה להסדר חוקתי שנכפה עליה, תגלה נטייה שלא לציית לערכיו. בצדק מציינת פרופ' גביזון, ש"אם תתקבל חוקה בישראל ללא משא ומתן מן הסוג הזה, חוסר האמון של מתנגדיה כלפי המערכת, ובעיקר כלפי אותם חלקים ממנה שניסו לקדם את החוקה, יגבר".

בכלי התקשורת חוזרים ומאזכרים עד לזרה, אמירה המיוחסת לח"כ דתי, לפיה ימאן אפילו לאמץ את עשרת הדברות בחוקה. נו, יש להניח שהאגף הדתי בחברה הישראלית ישמח לאימוץ עשרת הדברות בכל מסמך חוקתי עתידי. השינון החוזר ונשנה של אמירה זו נועד ליצור דה-לגיטימציה של קבוצת אוכלוסייה, אקט אופייני בשיח הישראלי – סימונו של האידך גיסא, השונה, כבלתי לגיטימי.

כתבי "הפדרליסט" מעבירים מסר אקטואלי ביותר למציאות הישראלית, כדבריו של פרופ' ירון אזרחי, ולפיו ניתן גם ניתן לחיות בתנאי קונפליקט, החוקה האמריקנית הושגה תודות ליכולת הוגיה להגיע לפשרות, חלקן כואבות ביותר (כגון, אימוץ העברות, ויתור על זכויות יסוד, וכדומה).

מכונני החוקה האמריקנית עמדו על אשרור החוקה ע"י הציבור הרחב, "העם" (מדינות רבות עומדות על עקרון דומה, הגם שדרכי המימוש שלו הן הטרונגניות). בכך מופגן הכלל שלפיו "העם" מהווה את הסמכות העליונה בנושאי החוקה (וראו דבריו של השופט חשין, שם שם).

אין ספק בכך, "הפדרליסט" (בתוספת המבוא) מהווה מסמך רב-עוצמה, המחייב את הקורא בחובה המענגת לעיין ולחזור ולעיין בו.